

יד ושם

המשרד לאזרחים ותיקים

"לְדוֹרוֹת" סיפוריהם של ניצולי השואה החיים בישראל

שאלון לרישום קורות ניצולי השואה

איסוף סיפוריהם של ניצולי השואה הוא אחד המרכיבים החשובים ביותר בשימור הזיכרון ובהנחלתו לדורות הבאים. לכן, המידע על קורותיהם של הניצולים חיוני מאוד לחוקרים ולבני הדורות הבאים. בעזרת מידע זה אפשר יהיה להכיר את הסיפורים הפרטיים המרכיבים את התמונה הרחבה של תקופת השואה. לסיפור האישי שלכם יש חשיבות לאומית, מחקרית וחינוכית. אוסף הסיפורים מפורסם באתר אינטרנט מיוחד שכתובתו www.ledorot.gov.il

שם משפחה ושם פרטי כיום

שם משפחה: לנג	שם פרטי: צביה
---------------	---------------

פרטים אישיים לפני השואה ובתקופתה
במידה והשאלה אינה נוגעת אלייך, אין צורך לענות עליה

שם משפחה איתו נולדתי: מלר	בלועזית Meller
שם פרטי איתו נולדתי: צביה	בלועזית Zvia
עיר לידה: ואראנוב	בלועזית Varanov
שם פרטי ושם משפחה של האב: אמיל מנחם מלר	שם פרטי ושם נעורים של האם: שרי שטראוס
מקום מגורים קבוע לפני המלחמה: ואראנוב	בלועזית Varanov
השכלה/תואר אקדמי לפני המלחמה: (יסודי, תיכון, אוניברסיטה, ישיבה) השכלה תיכונית – 13 שנות לימוד	מקצוע לפני המלחמה: (תלמיד, סנדלר, מורה) תלמידה
מקומות מגורים בתקופת המלחמה: (שם העיר או האזור ושם הארץ) ורנוב, סלובקיה	חבר בארגון או בתנועה: (בית"ר, השומר הצעיר, בני עקיבא) תנועת "בית"ר"
במידה והיית בגטו, ציין את שמו	בלועזית
במידה והיית במחנה עבודה או מחנה ריכוז, ציין את שמו: 24.3.1942 – בירקנאו מ –	בלועזית Auschwitz - Birkenau from 24/03/1942
המקום בו נודע לך כי הנך אדם חופשי: רזוב – Rezow גרמניה	תאריך השחרור: מאי 1945
במידה והיית במחנה עקורים ציין את שמו (מחנות פליטים שהוקמו לאחר המלחמה בעיקר באוסטריה, גרמניה ואיטליה)	ציין מקום אליו חזרת לאחר השחרור: ואראנוב Varanov ומשם לבריטסלבה Bratislava ולנובזמקי Novozamki, המקום ממנו עליתי לארץ.
במידה והיית במחנות מעצר בקפריסין, ציין ממתו עד מתי	שנת עליה: 1949
	במידה ועלית באניה, ציין את שמה: אוניית "עצמאות"

אנא ספרי/ על קורותיך לפני המלחמה

(ציוני דרך: הבית בו גדלת, בית הספר, חברי ילדותך; במה עסקו הוריך, המשפחה המורחבת, חגים ומאכלים)

נא לכתוב בגוף ראשון

נולדתי ב-1922 להורי אמיל מנחם ושרי מלר בואראנוב-סלובקיה. אני הבכורה משלוש האחיות. אחותי האמצעית – מגדה צעירה ממני בשנתיים והשלישית ליבי צעירה ממני קרוב לארבע שנים. גרנו בסמוך להורי אימי. לאבי היה מפעל לייצור פחמים יחד עם שותף. הם שכרו יערות מהמדינה וייצרו פחם. באותם ימים הרכבות נעו בפחם וגם המגהצים חוממו בעזרת פחם. אימי הייתה עקרת בית. אבי שהה במשך השבוע בעבודתו והגיע לבית רק לסופי שבוע.

ואראנוב הייתה עיר מאוד קטנה במזרח סלובקיה. למרות זאת היו בה שני בתי כנסת. אחד ליהודים החרדים ושני לאחרים אליו משפחתנו הייתה שייכת. בעיר היה רק בית ספר אחד אליו הלכו כל ילדי העיר יהודים ולא יהודים. רוב החנויות ברחוב הראשי היו שייכות ליהודים, כך קרה שבימי שישי בערב, שבת ובמועדי ישראל החנויות היו סגורות. רוב הרופאים בעיר היו יהודים. היחסים עם השכנים הגויים היו מאוד טובים ולא הרגשנו שיש הבדלים בינינו לבינם.

אבי היה חייל במלחמת העולם הראשונה והיה בשבי הרוסים בסיביר. בתום המלחמה הוא חזר לסלובקיה חולה. למרות מצבו הבריאותי הוא נישא ופרנס את משפחתו. בשנת 1929 מצבו הבריאותי החמיר והוא ניזקק לניתוח ממנו נפטר. אני הייתי אז בת שבע ואחותי הצעירה בת שלוש. אימי קבלה פנסיה קטנה מהשותף של אבא במפעל דבר שהבטיח את קיומנו. סבי וסבתי עזרו מאוד לאימי והיו מאוד קרובים אלינו. משפחתי שמרה על המסורת היהודית. חגגנו את החגים היהודיים, שמרנו על השבת, הלכנו בחגים לבית הכנסת. אימי קיימה יחסים חברתיים עם נשות הקהילה היהודית. בעיר שלנו סיימתי שבע כיתות של בית ספר יסודי ועברתי ללמוד בגימנסיה בעיר גדולה יותר **קוסיצה Kosiche**.

נא ספרי/ על קורותיך בזמן המלחמה

(גירוש, גטאות, מחנות וצעדות מוות, במסתור או בזהות בדויה ושם בדוי, פעילות ותפקידים במחתרת, השתתפות בבריחה או בהתנגדות, האנשים שהיו בסביבתך בגטו או במסתור, במי נעזרת או אולי למי עזרת):

ב-1938 סופחה העיר קוסיצה' להונגריה ואילו ואראנוב נשארה בתחום סלובקיה. בתקופה זו הילדים היהודיים לא הורשו יותר ללכת לבית הספר היחידי שהיה בואראנוב ולכן הקהילה הקימה בית ספר רק לילדי הקהילה היהודית. בעקבות אירועים אלה אני הפסקתי את לימודי בגימנסיה חזרתי לואראנוב שם עבדתי בחנות לטקסטיל לתקופה קצרה. כעבור כמה זמן לא הורשו היהודים להחזיק בחנויות ואני הפסקתי את עבודתי. העובדה שהיינו שלוש בנות צעירות הפכה את ביתנו למרכז חברתי לצעירים. בביתנו פגשנו בחורים, צעירים יהודים אידיאליסטים מהם שמענו על ארץ ישראל, על הציונות. בין באי ביתנו היה גם בחור צעיר לא יהודי, ידיד שלי. נראה לי שהוא גם חיזר אחריי. בשלב מאוחר יותר הוא הצטרף לתנועת הנוער "גרדיסט". הוא קיבל מדים וספג את האידיאולוגיות מלאות השנאה כלפי היהודים. זה שהיה אצלנו כבן בית לא שינה לו כלום.

מאחר והלימודים שלנו הופסקו, תנועת **בית"ר** פתחה קורסים להסבה מקצועית שנקראו "**הכשרות**". בהכשרה כזו גם אני הייתי. במרחק של כ-30 ק"מ מהעיר שלנו, בתחומי אדמותיו של איש עשיר (כנראה יהודי שהתנצר, אשתו הייתה נוצרייה) הייתה חווה אליה נשלחנו. הבחורים עבדו בשדות שלו ובנגריה. אני עבדתי במטבח הכנתי את הארוחות לבחורים. שם למדתי לאפות לחם ועוגות. השהות בהכשרה זכורה לי כחוויה מאוד טובה. בהכשרה הייתי עד תחילת שנת 1942.

באותו זמן החלו הטרנספורטים הראשונים. ידענו שהיהודים נלקחים אך לא ידענו לאן. מאוחר יותר נודע לנו שהסלובקים קיבלו 500 מרק עבור כל יהודי שהביאו למשלוח. ה"**גרדיניסטים**" ששו למשימה זו. הם קיבלו מדים מיוחדים בצבע שחור עם מגפיים שחורים מבריקים וחגורה רחבה למותניהם. הם למדו להשתמש בנשק. משהו כנראה הלשין שבביתנו מתקיימים מפגשים שלבית"ר והתוצאה לא איחרה לבוא. לפני ערב פסח, במרץ 1942, חזרתי הביתה לחופשת סוף שבוע מההכשרה. באותו יום שישי באו לקחת את אחותי ליבי לטרנספורט. קודם לכן הגיע מכתב, בו הודיעו שבאותו תאריך עליה להתייצב ליד בית הכנסת. אחותי מגדה לא הייתה בבית. באותו זמן היא הייתה בבית חולים. בעצת ידיד רופא היא שהתה בבית החולים במחשבה ששם לא יחפשו אותה. אימי וגם אני מאוד דאגנו לליבי שהיא הייתה הבת הקטנה והמפונקת. היא תמיד חסתה תחת ההגנה של

המבוגרים ממנה. מעולם לא עזבה את הבית לתקופה ממושכת לבדה. אני זוכרת את התמונה: אימי אורזת להתיק עם בגדים ובוכה. אני מחליטה להצטרף לליבי כדי שהיא לא תיסע לבד. אימא מסכימה לכך ואומרת לי "תישמרי אותה". הפרידה הייתה מאוד עצובה. כולנו בכינו. לבושות חגיגי לכבוד השבת נלקחנו לחדר שליד בית הכנסת. כולנו הולכות חפוזות ראש, מסביבנו הגויים. היהודים לא הורשו כבר מזה כמה זמן לשהות ברחוב משעות הערב ועד שעות הבוקר. בשבת העלו אותנו, קבוצה של בנות צעירות, על רכבת ונסענו לצפון סלובקיה עד פופרד Poprad למחנה צבאי. במהלך הנסיעה ראיתי שוב את הידיד לשעבר שליווה אותנו יחד עם ה"גרדיניסטים" וכשעבר לידי שאל בחיך על שפתי: "למה את לא בוכה כמו שאר הבנות?" ואני ענית לו "אתה לא תזכה אף פעם לראות אותי בוכה!" נדמה לי שהחלטה זו עזרה לי לאזור כוח ואומץ להמשיך....

בערב כבר היה ערב פסח. אחת הבנות, בתו של השוחט, לקחה עמה הגדה והיא הקריאה מתוכה. ערכנו מעין סדר. אכלנו לחם, כי לא היו לנו מצות (לנו אימא לא הסכימה לתת מהמצות לפני כניסת החג) וקצת סרדינים שהיו לנו ממעט האוכל שהבאנו מהבית. כעבור שלושה ימים שוב העלו אותנו לרכבת, הפעם רכבת משא להובלת בהמות. נסענו המון זמן עד שהגענו לאושוויץ. בשער היה כתוב "ARBEIT MACHT FREI" – "העבודה משחררת". אני באמת האמנתי לכתוב והחלטתי שאני אראה להם שאני יודעת לעבוד וכך אשתחרר.... נאיבית שכמותי! מולנו עמדו חיילים ובידיהם כלבים עם שיניים מאיימות קשורים ברצועות... אבותינו יצאו מעבדות לחרות בפסח ואנחנו נכנסנו לעבדות.... כשהגענו כבר היה חושך אך המקום היה מואר מאוד כאילו זה אור יום. הורו לנו לרדת מהקרונות, מיד עלו לקרונות אנשים מגולחי ראש עם בגדים מפוספסים, חשבתי שאלו אסירים בבגדי בתי סוהר ואז שמתי לב שהאיש שעלה לקרון שלנו מצא קופסת סרדינים ריקה והוא לקח אותה העביר בה את אצבעו ומצץ את שארית השמן שנשאר בקופסה. זה הגעיל אותי אך מיד הבנתי שמעמדו כמעמדו ואמרתי בליבי "אנחנו כאן נאכל אבנים ומסמרים אך חייבים לעבור את זה!" משך שנים לא יכולתי לאכול סרדינים מקופסה. למחרת פגשנו את הבנות מהטרנספורט הקודם גם הוא מסלובקיה. מתברר שאנחנו היינו הטרנספורט השלישי. הטרנספורט הראשון היה של בנות גרמניות אותן מינו לקאפו. להן היה משולש שחור. אנחנו דיברנו גרמנית והתברר שזה היה מזלנו.

למחרת בבוקר אספו אותנו בחדר גדול, פקדו עלינו להתפשט לעיניהם הבוחנות והמלגלגות של החיילים. אחר כך בחורים, לבושי בגדים מפוספסים, גזרו וגילחו את ראשינו. בהמשך נשלחנו להתנקות. היינו אמורות להיכנס לתוך טנק ענק מלא מים קרים. המים לא היו נקיים, שאריות של שערות ושאר לכלוכים. בזה היינו אמורות לשטוף את עצמנו. העמידה בערום לעיני החיילים ששומרים וצוחקים עלינו ולעיני ה"ספרים" הייתה מעמד מביך ומביש. אני החלטתי להסתכל על זה מהצד ההומוריסטי. את עצמי לא ראיתי אבל יכולתי לראות את האחרות... לאחר התהליך קיבלנו בגדים. אלו היו בגדים של השבויים הרוסיים. חולצות ומכנסיים כחולים גדולים ממידותינו. המכנסיים מכנסי רכיבה מתאימים למגפיים אך נעליים לא קיבלנו.... לאחר כל התהליך לא זיהיתי את אחותי. ללא שיער עם הבגדים הכחולים והפנים הנפולות כולנו נראינו אותו דבר.... אחרי זה קיבלנו פתקים עם מספרים אותם חרטו על זרועותינו. המספר שלי היה 4560 כך הסתיים תהליך הקליטה שלנו בבירקנאו – אושוויץ!!

למחרת בשבע בבוקר הסתדרנו למסדר. בקבוצה שלנו היו 100 בנות. הקאפו שלנו אישה, קצת מבוגרת, בשם הלנה Helene. היא מיד התאהבה בליבי, שהייתה מאוד יפה גם אחרי הגילוח ולמרות הבגדים. הקאפו דאגה לה לאפודה נוספת כי היה מאוד קר. נשלחנו לעבוד בכפר ליד אושוויץ. היו שם בתים עזובים. העבודה שלנו הייתה לפרק את הבתים באופן כזה שיוכלו לעשות שימוש חוזר בלבנים ושאר חומרי הבניין מהם הבתים היו בנויים. אמרו לנו שמחומרי הבניין יבנו חממות בהן יגדלו עצי גומי כדי שיהיה מספיק גומי לצוללות של הצבא! מאחר ואני החלטתי להשתחרר עבדתי במרץ והייתי הראשונה לכל משימה ללא כל פחד. טיפסתי על הקורה הראשית של הגג שהייתה מגזע או ענף עץ בדיק כפי שכרתו אותו. הרגליים והידיים נפצעו ונשרטו ועם כל יום עבודה נוסף הפצעים רק העמיקו יותר. לפעמים הקורה הראשית הייתה בנויה משתי קורות קטנות יותר מחוברות עם מסמרים ואני הייתי מוציאה את המסמרים עם ברזל מיוחד, הקורה בסוף הייתה נופלת והרבה פעמים אנחנו יחד אתה. ה SSman שלנו שם לב לקצב העבודה שלי והיה אומר לי לשבת לנוח אך אני ביקשתי שבמקום לתת לי הפסקה שירשה לליבי לנוח קצת... חלק מהבנות ניקו את הלבנים שפירקנו מהטיט והבטון. אחרי שפרקנו את הגג והקירות נשאר רק לפרק את המרתף שהיה בנוי מ"אייזן בטון" (בטון מזוין) ואני עם מספריים מיוחדים הייתי חותכת את הברזלים. יום אחד מצאתי באחד המרתפים חתיכת קרטון ועשיתי ממנו קפקפים עבור ליבי שכל כך התקשתה ללכת יחפה....

באחד הימים הקאפו הביאה נייר ועפרון ושאלה מי יודעת לכתוב. לאחר כמה שניות שאף אחת לא ענתה אני אמרתי שאני יודעת לכתוב. היא ביקשה ממני לכתוב את שמות הבנות ואת המספרים החרוטים על הזרועות. לאחר שערכה כמה בדיקות לוודא

שרשמתי נכון הראתה את הרשימה ל SSman תוך שהיא מתפעלת מכתב היד היפה...הוא שאל אותי "מאיפה את יודעת לכתוב כל כך יפה?" ואני בלי לעשות חשבון עניתי "אני לא גדלתי ביער". מאז אותו יום גם ליבי וגם אני זכינו ליחס מיוחד בתור אינטליגנטיות...למרות זאת לא חסכו מאתנו עבודה קשה. העבודה שעשינו הייתה מתאימה לגברים חסונים יותר מאשר לבנות צעירות שאינן מורגלות כלל לעבודה פיזית..מאז החסמנו SSmann שם לב אלי. בינתיים הקאפו הלנה התחלפה בקאפו חדשה – ריטה, לא לפני שעדכנה אותה על ליבי ועלי. בעבודות הפרוק עבדנו משך כחצי שנה ממרץ ועד אוקטובר 1942. יום אחד ריטה נעלמה ולמחרת חזרה לחפש אותנו – את ליבי, אותי ועוד כמה בנות. היא לקחה אותנו איתה למקום העבודה החדש שלה – מחסן בגדי היהודים.

העבודה בתוך מחסן מוגן ללא גשם ובזך, והעבודה הקלה יותר הבטיחה שנוכל לשרוד יותר זמן.. הבגדים שנלקחו מהחבילות של האנשים שהגיעו בטרנספורטים עברו חיטוי ואחר כך הגיעו אלינו. אנחנו היינו צריכות לבדוק האם מוסתרים בבגדים דברי ערך כמו תכשיטים ו/או כסף ואחר כך למיין ולארוז. לדוגמה כל עשר חולצות קושרים לחבילה וכך עם שאר פרטי הלבוש. יתרון נוסף של העבודה במחסן שיכולנו להחליף את המדים הרוסיים בבגדים נשיים מותאמים לגודל. לבשנו חצאיות, כי נשים יהודיות לא נהגו ללבוש מכנסיים. בינתיים השערות כבר גדלו קצת ועם הבגדים התחלנו לקבל בחזרה צורה של נשים צעירות. בנובמבר נדבקנו בטיפוס, כנראה מהכנים הלבנות שעקצו אותנו. כשחולים בטיפוס אי אפשר לאכול. מאוד קשה לבלוע. החסמנו SSMan האחראי על המחסן היה "בן אדם", הבין את המצב, דאג להביא לנו כל יום תה חם אותו הצלחנו לשתות וזה עזר לנו להתגבר על המחלה ולהבריא. אחרי הטיפוס החלו להגיע טרנספורטים עם יהודים מגטו לודג' והם הביאו אתם הרבה בצל. כל טרנספורט הביא את מה שהיה לו. ההולנדיים למשל הביאו הרבה שוקולד ושמיכות פוך. הפולנים הביאו בצל. הבוס הביא לעבודה בצלים. ליבי התקשתה לאכול את הבצל ואני משכנעת אותה ואומרת לה "סבא תמיד אמר שזה מאוד בריא לאכול בצל" ובדמעות בעיניים היא אכלה.

יום אחד מצאתי זוג עגילים מוחבא בתחתונים. קאפו עם סימן של נקודה ירוקה (סימן לרוצח סידרתי) ראה שמצאתי את התכשיט ניגש אלי ואמר לי : GIB MIR DAS, כעבור כמה ימים הוא חזר אלינו עם צנצנת ריבה, לחם ונקניק. התברר שהוא מכר את העגילים לפולנים תמורת המזון. אנחנו שמרנו על המזון ואכלנו אותו לאט ובעיקר שמרנו לתקופות של מחסור. בסוף דצמבר, הפקידה שעבדה במשרד עברה לעבודה אחרת. ריטה הציעה לליבי לקבל את התפקיד. ליבי סירבה היא אמרה שהיא לא יודעת לכתוב במכונת כתיבה. אני באותו זמן הייתי מחוץ למחסן. כשליבי סיפרה לי על כך אמרתי לה להגיד לריטה שאני יודעת לכתוב במכונה למרות שהידיעה שלי הייתה חלקית. וכך לקחו אותי למשימה. ביום הראשון החסמנו SSman לימד אותי לכתוב את הספרות כמו שנהוג לכתוב בהנהלת חשבונות. העבודה שלי הייתה בעיקר בסוף יום העבודה כאשר היו מגיעים אל המשרד הסיכומים של העבודה באותו יום. נרשמו כמה חבילות נעשו מכל פריט והיה צריך להדפיס במכונה את הדו"ח המפורט. את החבילות המוכנות היו מעמיסים על משאיות שנשלחו לכל מיני מקומות, למשל פעם לקחו חבילות עם בגדים שחורים לסבוטניקים, או כל מיני בגדים נשלחו לשרות הסוציאלי באזורים שונים....

יום אחד הרגליים כל כך כאבו לי שבקושי הצלחתי ללכת ולהגיע לעבודה. אף פעם לא הצלחתי להביט בכפות רגלי ולראות מה קורה איתן כי כאשר עזבנו את העבודה והגענו למחנה המגורים כבר היה חושך ולא הצלחתי לראות מה קורה. בקושי הצלחתי ללכת. אמרתי לבוס שלי שלמחרת אני אלך לקרמטוריום כי אני לא יכולה יותר ללכת. הוא בקש ממני להוריד נעליים וגרביים. המראה והריח היו נוראיים. הרגליים קפאו לי והתפתחה גנגרנה. הוא ציווה עלי לעשות אמבטיות של מים חמים ואחר כך של מים קרים לחילופין. הוא השיג לי פחית עם נפט ונוצה ואמר לי למרוח את הפצעים בנפט. לדבריו כך עושים החיילים כאשר רגליהם קופאות. הוא דאג להביא לי נעליים מפילץ – מעין לבד חומר רך ומחמם, ואמנם כך עשיתי ולאט לאט הפצעים הבריאו. הוא הציל לי את הרגליים. הוא היה בן אדם טוב וגם משכיל. הוא היה טוב אלינו ודאג לנו. דוגמה נוספת לדאגה שלו – הוא השיג עבורנו שקים של לחם יבש שהביאו איתם יהודי יוון. הבוס שלנו הביא אלינו 2-3 שקים מהלחם הזה ואנחנו יכולנו לאכול ממנו. אני ממש השמנתי מלחם זה. אחרי שהבראנו מהטיפוס מאוד שמחנו לאכול כל מה שהיה... במחסן הזה עבדתי מעל שנה. כל אותו הזמן גם ליבי עבדה במחסן. היא הייתה אחראית על הארוזות ועל ספירת החבילות. יום אחד הגיע למחסן SSmann שהיה אחראי עלינו בעבודת הפרוק. למרות שכבר נראיתי אחרת, עם שער שגדל ועם בגדים יותר אנושיים הוא מיד זיהה אותי ואמר לי: "מה את עוד פה? חשבת שאת מזמן כבר אצל יהווה!" ונכנס לדבר עם הבוס. אני אמרתי שאני יוצאת כדי לא להפריע להם לדבר. בליבי אמרתי אתה תגיע ליהווה לפני!

מקום העבודה שלנו, המחסן היה באזור מחנה הגברים ליד ה"סאונה" של הגברים לפני שנשלחו לקרמטוריום. יום אחד הגיע ממש עד לפתח המחסן, יום שעבדנו בחוץ, יהודי פולני גדול מימדים בשם פינחס. סיפרו עליו שהיה ימאי והיה ידוע כבריון אכזר. באותו זמן הגיע טרנספורט מסלוניקי. פינחס הגיע כשהוא אוזח בידי ואת שני הרבנים הראשיים של סלוניקי, לבושים בבגדי כהונתם, חלוקים ארוכים כמנהג הרבנים מארצות המזרח. הוא נעמד ממול החסן וסמך חפוש בבגדיהם. על אחד מהם מצא הגדה של פסח ובשני הבחין שהוא סובל משבר ופרץ בצחוק על הבליטה שלו. אחת הבנות שעבדה בחוץ, רוזי, צעקה על פינחס "אתה לא מתבייש?!!?!?" אחר כך אני נכנסתי בחזרה למחסן והחסן שאל אותי: למה רוזי התרגזה על פינחס? ענית לי לו במשל: יום אחד מטיל זהב שאל את מוט הברזל: למה אתה כל כך צועק כאשר מכים בך? "אינני צועק" ענה הברזל, "אותך מכים זרים אותי מכים אחי...." ואז הוא שאל אותי אם אני יודעת מי זה היידריך... ענית שלא והוא סיפר לי שזה האיש הכי חשוב אחרי היטלר, היורש שלו ושהצ'כים הרגו אותו בפרג. כתגמול העלימו כפר שלם מעל פני האדמה את **לידיצה Lidiche** ולאושוויץ הגיע טרנספורט שלם של צ'כים. כל יום היינו רואים שסוחבים צ'כים מתים... למחרת הוא הביא לי ספר תפילה כרוך בעור יפה ואמר לי: הבאתי לך ספר תפילה כדי שתתפללי שהאויבים שלך ימותו.... אני ענית לו: אנחנו מתפללים גם למען אויבינו, אנחנו לא רעים... אז כבר לא פחדתי לדבר!

במקביל למחסן שלנו היה עוד מחסן למיון הבגדים בו עבדו הבנות ההולנדיות. הבדילו בינינו על ידי צבע מטפחת הראש - לנו מטפחת לבנה ולכן מטפחת אדומה. יום אחד החליטו לסגור את המחסן שלנו ואנחנו נשלחנו לעבוד במחסן השני יחד עם הבנות ההולנדיות. העניין היה שבמחסן של ההולנדיות אני כבר לא הייתי במשרד והייתי צריכה לחזור לעבודה הרגילה ולא רציתי בכך. ניסיתי להתחמק מכך על ידי זה שבבוקר הלכתי לבית חולים, אך כעבור לא הרבה זמן הגיע ג'יפ עם חיילים ולקחו אותי למחסן. למחרת שוב לא הגעתי ופשוט נשארת בצריף המגורים שלנו. כעבור כמה ימים התיישבו ממני והשאירו אותי בצריף המגורים. במגורים הייתה לי חברה שעבדה בדואר והיא לקחה אותי לעבוד בדואר. לדואר הגיעו חבילות שנשלחו על ידי המשפחות לאסירים לא יהודים או ליהודים שהיו נשואים ללא יהודיים. אנחנו היינו רושמים את החבילות, שולחים את הרשימות למשרדים, שם רשמו האם האדם אליו נשלחה החבילה עדיין בחיים והיכן הוא בדיוק נמצא. היינו פותחים את החבילות ואת המכתבים ובודקים שלא נשלח בהם חומר אסור. חבילות שהיו שייכות לאנשים שכבר לא בחיים נקראו –"החבילות המתות", מהן יכולנו לאכול.

כשהגיעו הטרנספורטים של יהודי הונגריה, מנגלה בחר מתוכם את הילדים התאומים עליהם עשה ניסויים. חלק מהחבילות המתות היינו מביאים לילדים האלה לאכול. ב.7.3 היה יום הולדת של נשיא צ'כיה. באותו יום בטענה ש"הולכים לחגוג את יום ההולדת" לקחו את כל הצ'כים העמיסו את כל הבריאים, נתנו להם כיכר לחם, כיבו את האורות של הגדרות והביאו אותם לתאי הגזים. זה היה לפני פסח 1944. כמה ימים אחר כך החלו להגיע חבילות עבורם. את המזון העברנו לילדים שמנגלה עשה בהם ניסויים וגם אנחנו התקיימנו מחבילות אלו. בחבילות היו בדרך כלל דובשניות, ואני לא אהבתי דובשניות. יום אחד הגיעה חבילה מתה שלא הכילה דובשניות אבל היה בה מכתב שלא אשכח. היה כתוב בו: "אם את תכרסמי מהחבילה הזו אלוהים יעניש אותך ואת לא תשתחררי וברכת האלוהים לא תלווה אותך" לאחר קריאת המכתב לא יכולתי לנגוע בחבילה.

יום אחד פגשתי במשרד חייל ששמר עלינו במחסן הבגדים. הוא היה נראה נורא. שאלתי אותו "מה קורה איתך? אתה נראה נורא!!" ואז הוא סיפר לי שהעבירו אותו ליחידה ששומרת על האנשים שיורדים מהקרונות כשמגיעים הטרנספורטים. מחייבים אותם לפני שיוצאים לקבל אותם לשתות אלכוהול עד שישתכרו ורק אז מוציאים אותם לעבודה. אז אמרתי לו: קח את המזוודה שלך וסע לאימא שלך והוא ענה לי "לך קל לדבר!!" ה"SS" – מניתי ריטה שעבדה בדואר אהבה אותי, היא הצילה אותי כמה פעמים. באחד הימים גם הצילה אותי מפני בעלה. בעלה נכנס למשרד והביא על גבי עיתון חרק ענק דומה לארבה אבל הרבה יותר גדול שהיה ידוע כפוגע במטעי הדובדבנים והניח אותו על השולחן ונכנס למשרד הפנימי לדבר עם אשתו. כשיצא חיפש את החרק ולא מצא. הוא שאל אותי היכן הוא? ענית לו שזרקתי אותו לתנור כיון שהוא מזיק! וחוץ מזה למה הוא בא לבריקנאו... הוא התעצבן מיד שלך את אקדחו וכיוון לעבר ראשי... למזלי אשתו מיד יצאה ונעמדה לפני. הוא החזיר את האקדח ויצא מהדואר.

השגרה במחנה: בבוקר כשקמנו היה "אפל-Appell" מסדר. כשהוא הסתיים הביאו כמה חביות עם תה. רק מי שהיה לה כוח ומרפקים הגיעה לשתות מהתה. אנחנו היינו שתי גולמיות, טמבליות שלא ידענו לרוץ ולהרביץ, אז תמיד לא שתינו מהתה. בערב כשחזרנו מהעבודה קיבלנו חתיכת לחם מרובע משהו בגודל 4 ס"מ על 4 ס"מ. לפעמים הייתה מרגרינה מרוחה עליו, לפעמים קצת גבינה מסריחה. יום אחד היה "BlutWurst" נקיט דם... את הלחם שמרנו ואכלנו בעבודה. בצהריים הביאו לעבודה מרק.

כף הייתה רק למיוחסים. ריטה השיגה לנו כפית וכך ליבי ואני אכלנו את המרק אחת אחרי השנייה בכפית! שמרנו על הכפית כמו ששומרים על כלי קודש! לנו היה גם סכין – כלי אסור להחזקה! בעבודה הראשונה כשפירקנו לבנים באחת הפעמים מצאנו בתוך ערמת זבל סכין שהיידית שבורה ובלהב היה חור. לקחנו אותה כך שיכולנו לחתוך את הלחם שקיבלנו בצורה יותר טובה ולשמור עליו במהלך הלילה מפני גניבות. בימי ראשון לא עבדנו. בצהריים של יום ראשון קיבלנו מרק בתוספת 3 תפוחי אדמה מבושלים על קליפתם. לנו הייתה הפריבילגיה לקלף את תפוחי האדמה עם הסכין ולא בידיים. את הקליפה ריסקנו ובסוף אכלנו גם אותה. ליבי החליטה שבטח רחצו את הקליפה לפני הבישול.... שיגרה זו חזרה על עצמה בכל שבוע.

מקלחות ושירותים לא היו. את ציפורני הידיים שהתארכו הייתי חותכת עם השיניים...אני כבר לא זוכרת מה עשינו עם ציפורני הרגליים.... במקום הראשון שעבדנו (בפרוק הלבנים) הייתה באר וכך יכולנו לפחות לשטוף את הפנים. בתוך המחנה לא הייתה אפשרות להתרחץ. לפעמים מישהי הייתה מגלה שמאחד הצינורות במקלחת (לא היו ברזים) מטפטפים קצת מים, אבל היה אסור ללכת לשם! אז פשוט לא התרחצנו. כשהייתה התפרצות של כינים היינו צריכות לזרוק את בגדינו לתוך סיר ענק עם מים רותחים ואז הסתובבנו כל היום בעירום.... ב14.1.1943, אחרי שהגיעו למחנה יהודי לודג', מפקד המחנה אסף את כל הבלוקים והעמיד את כולנו על מגרש המסדרים. הוא נעמד והיינו צריכים לעבור לידו. הוא עשה מיון. הוא הסתכל על הידיים. למי שהיו אצבעות נפוחות היה עליו ללכת לכיוון שמאל. לי היה פצע באחת האצבעות. אז כבר עבדתי במשרד וחבשתי את האצבע אבל כשראיתי שהוא בודק את הידיים מהר הורדתי את התחבושת ודחפתי לשרוול של החולצה. באותו יום לפני שנאספנו ל"אפל" הקאפו הגרמנייה שלנו הביאה לנו בגדים חדשים. עם פסים, סינר בצבע כחול כהה ומטפחת לבנה והלבישה את שתינו כי היא אהבה אותנו. אז אנחנו עברנו את המיון ולא נשלחנו שמאלה. לפני שעברנו לפני מפקד המחנה אני שלחתי את ליבי שתעבור לפני. עשיתי לעצמי חשבון אם ליבי תעבור ואני לא היא לפחות לא תראה שאני הלכתי שמאלה...מי שהלך ימינה נשאר בחיים. כל אלה שנשלחו שמאלה נשלחו לקרמטוריום. הוא המשיך במשך שעה שלמה לעשות מיון. אחר כך הפסיק. נהיה לו קר ומשמם... הוא נתן פקודה לשלוח את כל אלה שלא הספיק למיין לתאי הגזים.

מהמיון נשלחנו לבית החולים. נשארנו 3,000 איש מתוך 30,000 שהיו בתחילת המסדר. משם נשלחנו למחנה הגברים ל"סאונה". היינו צריכות להתפשט. פעם ראשונה שראיתי את עצמי ערומה. ראיתי שלד מכוסה עור מלוכלך לאחר שכחצי שנה לא התרחצתי. הורו לנו להתיישב בספסלים. הגיעו גברים פולנים שהיו צריכים לגלח אותנו לא רק בראש אלא בכל חלקי הגוף. בחדר דלקה בתנור אש גדולה וה"אובזרין" שפכה מים על התנור החם. היינו צריכות להזיע, בשלב אחרי זה הועברנו לחדר עם ברזים של טוש. החלונות היו שבורים, המים קרים...היינו צריכות להתרחץ ואז קיבלנו בגדים. אני קיבלתי תחתונים ושמלת קוקטייל שחורה מבד ג'ורג'ט. השרוולים הגיעו עד המרפקים. ובגלל שהיו לי שרוולים לא קיבלתי סוודר. באמצע ינואר הטמפרטורה בפולניה היא בערך מינוס 20 מעלות.

כשהכול הסתיים העבירו אותנו לחדר הסאונה שבמחנה הנשים. צופפו אותנו בחדר אחד. מרוב צפיפות אי אפשר היה לשבת, רק לעמוד. כבר היה 7 בערב. וכך עמדנו עד הבוקר למחרת ללא אוכל וללא שתייה. הרבה לא שרדו את הלילה. למחרת, בערך ב8 בבוקר, הגיעו קצינים גרמנים – הם היו כל כך יפים, כל כך אלגנטיים עם המדים שלהם, המגפיים המבריקים ומעילים עם פרווה! הם נראו אלוהיים! אחד מהם נשא נאום. אולי היה זה אייכמן? המסר היה ברור: **"מי שלא הולך לעבודה יישלח למשרפות. היום אנחנו כבר לא צריכים להסתיר את זה. אנחנו יכולים להגיד את זה בגלוי שאנחנו שורפים את מי שלא יודע לעבוד!"** עמדנו שם עד השעה 11:00. משם הוחזרנו לבלוק שלנו וסוף סוף יכולנו לשבת. שם כבר חילקו לנו מרק ואת פרוסת הלחם. למחרת הלכנו לעבודה. בעבודה דבר ראשון החלפנו את הבגדים שקיבלנו לאחר הסאונה וכל אחת חיפשה לעצמה בגד מתאים.

החזרה מהעבודה לבלוק הייתה תמיד בשעות החושך. בבלוק הייתה נורה אחת בלבד. ערב אחד גיליתי שגנבו לי את השמיכה. לנו תמיד גנבו את השמיכות. יום אחד היה לי כאב בטן וגם לא הייתה לי שמיכה ביקשתי מליבי שתנסה להשיג שמיכה..ליבי שהרגישה ייאוש מהמצב, מזה שאני לא מרגישה טוב, ללא שמיכה...החליטה שהיא הולכת לגדר החשמלית...בדרך לגדר פגשה חברה שלנו בלנקה ואמרה לה: "שלום בלנקה אני הולכת להתאבד...אין לי שמיכה...צביה חולה..." בלנקה הבטיחה לה להשיג שמיכה. והיא אמנם הצליחה לגנוב עבורנו שמיכות. באוקטובר 44 בנו באושוויץ 3 בלוקים על קומות ובחדרים היו מיטות עם מזרונים, שירותים צמודים וריטה התמנתה להיות אחראית עליהם. היא רצתה חמש בנות שיעברו איתה לשם ואני כמובן איתן. למחרת חלמתי ובחלום הופיעה אימא שלי. היא מבקשת ממני לא ללכת לאף מקום והיא חוזרת על בקשתה וחוזרת...למחרת בהשפעת החלום התלבטתי והחלטתי למחוק את עצמי מהרשימה של העוברות לאושוויץ. כעבור שלושה ימים הגיעה חברה

וסיפרה שהגיע טרנספורט מסלובקיה והיא ראתה בין הבאים את מגדה, (אחותי שהייתה בבית חולים כאשר ליבי ואני נלקחנו מהעיר שלנו) והם לא קיבלו בגדים חמים. למחרת בבוקר לקחנו את העגלה לחלוקת חבילות, כדי להסוות את ההליכה שלנו, עברנו למחנה היכן שמגדה הייתה. מצאנו את מגדה. היא הייתה כל כך המומה, בוכה ובקושי יכלה לדבר. הבאנו לה בגדים מהמחסן. ביקשתי את ה SS מנית בשם אלזה שהייתה אחראית על הבלוק בומגדה הייתה (בלאגר של משפחות שהגיעו מטרזין) לשמור על מגדה עד שאסדר שתעבור לדואר יחד איתי. בתמורה נתתי לה חבילה "מתה". באותו זמן המחנה היה ריק והכניסו לבלוקים את המשפחות האלה ולא עשו להם מספרים. בד"כ מי שלא היה לו מספר נשלח לקרמטוריום.

יום אחר המפקד הגדול של המחנה, קרמר שלח את הפולניות שעבדו במטבח למשרפות. פשטה שמועה שלוקחים בנות מהמחנה של מגדה למטבח. הלכתי לאלזה (ה SS מנית) וביקשתי ממנה לשלוח את מגדה לברקנאו למטבח. מאוד חששתי למגדה. היא הגיעה לאושוויץ שנתיים אחרינו והיא בכלל לא הבינה מה קורה ואיך העניינים מתנהלים...מגדה הועברה למטבח ושם קיבלה מספר. המספר שלה מתחיל עם ה אות A. אחרי שסימנו 100,000 מספרים התחילו מההתחלה עם האות A.

בינתיים החלטנו שוב לנסות לעבור לאושוויץ למבנים החדשים. אחר צהריים בו לא היה אפל Appell (מסדר ספירה), אחרי שעות העבודה באה חברה ומספרת שראתה את מגדה יחד עם בחורה בשם טונקה, שעבדה במטבח, עומדות בשער בין אושוויץ לברקנאו. בעודן עומדות שם הגיעה ה SS-מנית של טונקה והורתה לשתיהן לחזור מיד לצריף של המטבח! אני כולי נרעשת כי זה אחרי שעות העבודה ומה כבר אני יכולה לעשות!! מבלי לחשוב יותר מדי עזבתי את הבלוק (דבר שהוא אסור בהחלט), עברתי את השער והלכתי לדבר עם ה SS-מנית שהכרתי. עד היום אני לא מבינה איך החייל שעמד במגדל השמירה לא ירה בי כשעברתי את השער! נכנסתי אליה וסיפרתי לה את כל הסיפור עם מגדה, טונקה ופרנצ'קה (ה SS – מנית שתפסה את מגדה וטונקה ליד השער) ומבקשת את עזרתה. היא אמרה שהיא לא יכולה לעזור לי כי גם אין לה טלפון. השארתי לה כמה עוגיות ויצאתי החוצה. בעודי יוצאת נעצרת לידי מכוניתו של מפקד המחנה קרמר וממנו יוצאת ה SS – מנית ואומרת לי: "צביה אים גוטסוויל ואס מכסט דו היר?"- בשם האלוהים מה את עושה כאן? אני מספרת לה את כל הסיפור עם מגדה, טונקה ופרנצ'קה היא אומרת לי: "תחזרי מהר לבלוק שלך. למחרת בבוקר היא חזרה אלי עם מגדה. היא נסעה לברקנאו במיוחד והביאה לי את מגדה. אז הצלחתי לסדר שתעבוד בדואר. מגדה לא ממש עבדה בדואר כי היא לא הבינה מה הולך אבל היא הייתה בתוך המשרד.

כשעבדתי בדואר ליבי עבדה כשליח. היא עמדה בשער ואם היו צריכים להביא משהו מבלוק כלשהו היא הייתה הולכת ומביאה. היא תמיד הייתה לבושה יפה ונראתה יפה מאוד. ב 28.10.44 באה ליבי בריצה וסיפרה שראתה את אימא יורדת מרכבת. באותו יום היא עמדה ליד דלת המשרד של ה SSman, מול הרציף ממנו יורדים מהרכבת. לקחתי את ה"אובזרין" שלי והלכנו לרציף בו אימא הייתה (בברקנאו שם היה הקרמטוריום). כשהגענו ראיתי את אימי עומדת כ 5 מטרים לפני. לא הצלחתי להוציא מילה מפי. וחברה שעמדה לידי צעקה "מלר ניני" (דודה מלר – בהונגרית), אימא הסתובבה ראתה וזיהתה אותי ואמרה: צביקה איפה צ'צ'ו? כך קראנו לליבי בבית – חתלתולה קטנה. הראיתי לה שליבי עומדת לידי ואידית החברה שלי צעקה לאימא שגם מגדה פה. זהו! זאת הייתה הפעם האחרונה שראיתי את אימא.

מהרציף רצתי ישר למשרדו של הבוס הגדול במחנה – ללגר פיהרר קרמר אמרתי לו: "הר לגר פיהרר אימא שלי הגיעה עכשיו אני מאוד מבקשת שתשאיר לי אותה" הוא ענה: "היא לא הולכת לאף מקום, היא נשארת כאן איתי" ואני ענית: "הר לגר פיהרר אני כאן מ 42 ואני יודעת מה קורה...". וברגע זה נרטבו לי המכנסים...ברח לי פיפי ומיד ברחתי. לפעמים אני חושבת עלזה בלילה...הוא כנראה כל כך הופתע שמהשיא בכלל מעיזה לפנות אליו שהוא לא הגיב כהרגלו. הוא היה יכול להגיד – את תלכי יחד עם אימא שלך.. למזלי ברגע שהחלטתי ללכת לדבר איתו אחת הבנות הורידה לי מהראש את המטפחת כדי להקשות על הזיהוי מי אני...באותו רגע לא הבנתי את פעולתה. רק אחרי שחזרתי לבלוק תפסתי את המשמעות של הורדת המטפחת. אחרי הצהריים באותו יום בנות סיפרו לי שמצאו את התיק שהיה שייך לאימא ובתוכו טבעת הנישואין שלה ותמונה של ליבי. הטבעת הייתה אצלי עד שנגנבה ממני אחרי המלחמה בברטיסלבה. אימא הייתה בת 45 ביום מותה. אבא נפטר ב 28.10.29. אמא נרצחה ב 28.10.44. אביה הגיע יחד עמה באותו טרנספורט וגם נשלח לתאי הגזים באותו יום. למחרת ב 29.10.44 כבר הפסיקו לשלוח לתאי הגזים.

ב 14.1.45 התחלנו את צעדת המוות. בערב הגיעו חיילים וסילקו אותנו מהבלוק. לנו היו תרמילים שהכנו לעצמנו מתוך הדברים

שבחבילות עם ציוד לשעת חרום: קופסאות שימורים, כמה "שמאטעס" - סמרטוטטים, כיכר לחם, כפית. את התרמיל לקחנו איתנו. היינו צריכות להסתדר בטור ולהתחיל ללכת... אבל בדרך כשאין כוח וסחיבת התרמיל מקשה לוקחים קופסה זורקים... לא יכולנו לפתוח אותה ולאכול תוך הליכה... ואחר כך זורקים עוד משהו... לילה אחד ישנו בתוך רפת במבנה מתחת לפרות... למחרת שוב המשכנו ללכת... ואז שוב עוד לילה ברפת עד שהגענו לרכבת ועלינו לקרונות משא ללא גג. במהלך הנסיעה ברכבת נשמעו צפירות שמזהירות מפני התקפת מטוסים. הרכבת אינה עוצרת אלא חוזרת על עקבותיה לתחנה הקודמת. כך נסענו הלך וחזור עד שהגענו לגרמניה למחנה Rabensbrik רבנסבריק. מחנה זה היה מחנה ריכוז אולי יותר גדול מאושוויץ. הוא היה מבולגן, מלא אנשים. הכניסו אותנו לאוהל ענקי- קיבלנו כל 5 בנות מיטה אחת. ממחנה זה נשלחנו לעבוד בשדה תעופה.

באחד הימים כשעמדנו בחצר המחנה באה אלי ליבי ואיתה ילדה בערך בת 10, היה לה שער קצוץ, מעיל עם שרוולים שהגיעו לה עד המרפקים ונעליים שהיו קטנות עליה. כל האנשים ראו את הילדה ולא שמו לב אליה, אבל ליבי מביאה אותה אלי ואומרת לי: "תיראי מה מצאתי!" אני מסתכלת עליה וחושבת לעצמי, איזו ילדה מסכנה... איך היא הגיעה לכאן? התברר שהיא מיוגוסלביה. אביה היה הרופא של טיטו. יום אחד הגרמנים תפסו אותה יחד עם אמה ואחותה התינוקת. הם היו יהודים אבל הגיעו כאסירים פוליטיים עם משבצת אדומה. הילדה הגיעה לברקנאו עם אמה. האם חלתה ומתה, אך לילדה סיפרו שהיא הלכה לטרנספורט והילדה התחילה ללכת עם כולם במטרה למצוא את אמה... היא הלכה את כל הדרך עד לרבנסבריק עם המעיל הקצר והנעליים הקטנות... ראיתי שהיא הייתה קפואה וחמודה כל כך... ואז מהשמיכה שסחבתי איתי עשיתי לה מעין שרוול לתוכו וכולל להכניס את הידיים והזרועות החשופות. מחלק אחר תפרתי לה קפוצ'ון. היא נשארה איתנו והמשיכה איתנו למחנה אחר עד שהשתחררנו. לילדה קראו אווה.

אנא ספרי/ על קורותיך מתום המלחמה ועד עלייתך לארץ

(השחרור וחזרתך הביתה, חייך אחרי המלחמה, העפלה/ עליה):

אנחנו שוחררנו על ידי חיילים רוסיים. בעצם יום אחד שמנו לב שכבר לא שומרים עלינו אז יצאנו והתחלנו ללכת. האזור היה מאוד יפה. הכול ירוק. הלכנו עד שהגענו לוויולה גדולה ויפה ללא דיירים. נכנסנו אליה, סידרנו לעצמנו בקומה הנמוכה בה היה חדר גדול מזרונים וכולנו היינו יחד. היינו כ 19 בנות צעירות. היינו חוסמות את הכניסה לחדר עם מכונת תפירה. החיילים הרוסים מאוד אהבו את הילדה אווה. היא כנראה הזכירה להם את הילדים שלהם שהשאירו בבית... וכל יום היינו זוכים בזכותה ללחם טרי מחיילים שעבדו במאפייה ומאחרים קיבלנו נקניקים. היה איכר שעזרנו לו לאסוף את הפרות שהתפזרו באזור. המפקד הרוסי דאג שהאיכר יגמול לנו במוצרי חלב מידי יום על עזרתנו... כך שהיינו מסודרות... בחדר לידנו ישן קצין רוסי יהודי שהדריך אותנו כיצד להתנהג ולהיזהר מפני החיילים הרוסיים שמזמן לא היו בקרבת נשים והנחה אותנו לפנות אליו לעזרה לכל מקרה שנהיה זקוקות.

תחושת החופש הייתה נהדרת... פתאום יכולנו ללכת לאן שרוצים לקום וללכת לישון מתי שרוצים... והכול מסביב כל כך יפה... יום אחד, כמה בנות הלכו לעיירה סמוכה ושם חיילים אמריקנים פגשו אותן וסיפרו להן על משרד שנותן תלושי מזון לארוחות מידי יום. פעם אחרת נודע לנו שבמחנה אחר, לא רחוק, מנהלים רישומים של האנשים שהשתחררו. נאמר לנו שלמחרת יבואו אלינו עם עגלות וסוסים וייקחו אותנו למחנה זה. ואמנם כך היה. נרשמנו במחנה החדש, קיבלנו מזון ודובר על לארגן נסיעה בחזרה הביתה. כשהייתי באושוויץ לא האמנתי שיום אחד אזכה לחזור הביתה. תחילה הוסענו לפראג ומשם התפזרנו כל אחת לכיוון שלה. כשחזרנו הביתה גילינו שבבית שלנו גרים גויים. הסתובבנו קצת בעיר הבנו שאין לנו יותר מה לחפש בה ונסענו לברטיסלבה לביתו של דוד. הדוד הצליח להשיג בית ואסף אליו את שארית המשפחה. ילדיו גם שרדו. כעבור כמה זמן התחלתי לעבוד בהנהלת חשבונות, מה שלמדתי אצל הנאצים. את בעלי, פגשתי בברטיסלבה. הוא איבד אישה וילדים. לאחר שנישאנו ב1947 עברנו ל**נובזמקי** העיר בה חיה משפחתו של בעלי. בנו הבכור קארי (אברהם) נולד שם. האחיות שלי ליבי ומגדה אורגנו על ידי ההגנה ועלו לארץ לפני כי הן היו רווקות.

נא ספרי/ על חייך בארץ

(תחושותיך בעת עלייתך ארצה, פעילותך הציבורית או התרבותית, המשפחה שהקמת, המסר שברצונך להעביר לדורות הבאים):

אנחנו עלינו לארץ ב1949 הלכנו להתיישבות בכפר אחים, מושב במועצה אזורית באר טוביה. היה לנו משק עם רפת, לול של הודים ולול של תרנגולות לביצים. עבדתי קשה כל חיי. בארץ נולד בננו הצעיר – יוסי. בעלי נפטר לפני כ 13 שנה ואני עברתי להתגורר בדיר מוגן ב"אחוזה", מקום זה עבדתי כמתנדבת במועדון הקשישים כבר לפני כ 25 שנים.

בעבר לא נהגנו לספר לילדינו מה שעבר עלינו. הנושא היה טאבו. הם גם לא שאלו. כך זה היה אצל כולם, לא רק אצלנו. כשהנכדים נולדו פתאום הם התייחסו למספר שעל הזרוע שלי. נכד אמר לי "סבתה תנקי את זה עם ברזלית". יום אחר נכדתי אמרה לי: "נכון שאת אימא של אבא שלי ובגלל זה את סבתא שלי. ואיפה אימא שלך?" אני עניתי לה שהגרמנים הרגו אותה. אז היא עונה לי: "סבתא את יודעת איזה מזל היה לך שעשו לך רק מספר ולא הרגו אותך", הנכדה הייתה אז בת כ 3 שנים.

כך היה במדינה. לא דיברו. קודם אמרו עלינו שאנחנו שהלכנו למחנות היינו סוג "ב". אני באמת הרגשתי כך... פעם קראתי ספר שכתב רופא הונגרי. הוא כתב שאין אלוהים והעולם לא ניברא בשישה ימים אבל בכל זאת אולי טוב להאמין שיש מישהו... גם אם הוא רע מאוד. כמו אותו כלב שהיה לו בעל בית שהתייחס לכלב רע מאוד. הרביץ לו, גירש אותו. הכלב היה מסתובב כל היום ובערב היה מגיע עד פתח הדלת וישן על מפתן הבית וחושב אולי בעל הבית בכל זאת יגן עלי... כך זה עם אלוהים. האלוהים ברא את העולם, את בעלי החיים ואותנו עשה אחרים מכולם יכולים לדבר, לחשוב, ללכת על שתיים אבל הכניס לנו מן חיידק כזה טיפש ואידיוטי שלא רואים אותו ללא שכל ללא יכולת ללכת.. והאלוהים יושב לו שם למעלה עם משקפת ומסתכל איך החיידק הזה הורג את הייצור הנפלא שהוא יצר! זה האלוהים וזה מה שעשה מתי שעשה! אני כבר על הדרך... לעולם הבא...

המסר שלי: "תיזהרו על המדינה הזאת, תשאירו אותה בחיים! מה שקרה, קרה כי לא היה לנו בית! גם אם בית לא טוב הוא בית!"

ראיין: אווה חווה לוי, נאות אחוזה, ספטמבר 2013